

ZATWIERDZAM
DYREKTOR
GŁÓWNEGO INSTYTUTU GÓRNICTWA
prof. dr hab. inż. Stanisław Pruszek

RAPORT

KOORDYNATORA DS. OTWARTEGO DOSTĘPU

ZA 2018 R.

powołanego na podstawie Zarządzenia nr 3/o Naczelnego Dyrektora Głównego Instytutu Górnictwa z dnia 20 stycznia 2017 roku w sprawie zmian organizacyjnych w Głównym Instytucie Górnictwa

Katowice, luty 2019 r.

SPIS TREŚCI

1. Polityka Otwartego Dostępu	str. 3
2. Kontrola i monitorowanie liczby otwartych publikacji	str. 3
3. Śląska Biblioteka Cyfrowa	str. 4
4. Współpraca w zakresie współtworzenia Bazy Wiedzy BaWiNaTech	str. 5
5. Repozytorium instytucjonalne	str. 6
6. Prace bieżące	str. 7
7. Wnioski	str. 8

1. POLITYKA OTWARTEGO DOSTĘPU

Na podstawie *Kierunków rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce* oraz *Wzoru polityki otwartości* opracowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego (MNiSW) opracowano *Politykę Otwartego Dostępu Głównego Instytutu Górnicztwa w Katowicach*, którą przyjęto Zarządzeniem nr 11 Dyrektora Głównego Instytutu Górnicztwa z dnia 16 lipca 2018 r.

Celem wprowadzenia *Polityki Otwartego Dostępu* jest zwiększenie dostępności i wykorzystania publikacji wyników badań finansowanych lub dofinansowanych ze środków publicznych. Jako publikacje przedstawiające wyniki badań należy rozumieć artykuły naukowe opublikowane w recenzowanych czasopismach, monografie naukowe, recenzowane materiały konferencyjne oraz rozprawy doktorskie.

Polityka Otwartego Dostępu zobowiązuje twórców publikacji naukowych do zamieszczania wyników prac w repozytoriach, bibliotekach cyfrowych lub bazach danych (np. Śląska Biblioteka Cyfrowa), poprzez udostępnienie pełnego tekstu dokumentu lub linku do pełnego tekstu znajdującego się na stronie internetowej wydawcy.

Przyjęcie *Polityki Otwartego Dostępu* umożliwi upowszechnienie w formie elektronicznej – w wolnym, bezpłatnym dostępie w Internecie – publikacji naukowych, będących wynikami badań prowadzonych w Instytucie, w możliwie pełnym zakresie. Otwarcie dostępu do wydanych publikacji sprawi, że będą bardziej widoczne, łatwiejsze do znalezienia i będą mieć większy oddźwięk w obszarze życia społecznego i gospodarczego.

2. KONTROLA I MONITOROWANIE LICZBY PUBLIKACJI W OTWARTYM DOSTĘPIE

Działalność publikacyjna pracowników GIG jest efektem propagowania w formie wydawanych publikacji działalności naukowej i osiągnięć naukowych pracowników GIG oraz informowanie odbiorców o kierunkach i efektach prowadzonych badań.

W 2018 r. pracownicy GIG byli autorami i redaktorami **166** publikacji, w tym:

- w czasopismach z części A MNiSW (wyróżnionych w bazie Journal Citation Reports): **43** publikacje, w tym **38** w otwartym dostępie;
- w czasopismach z części B wykazu MNiSW: **59** publikacji, w tym **52** w otwartym dostępie;
- jako autorzy i redaktorzy monografii oraz autorzy w pracach zbiorowych: **23** publikacje, w tym **2** w otwartym dostępie;
- w materiałach konferencyjnych: **34** publikacje, w tym **12** w otwartym dostępie;
- w innych/pozostałych publikacjach: **7** publikacji, w tym **3** w otwartym dostępie.

Spśród **166** publikacji wydanych przez pracowników GIG **64%** jest dostępnych w otwartych zasobach gratis lub libre. Poprzez otwarty dostęp gratis należy rozumieć „rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym oraz możliwość nieodpłatnego i nieograniczonego

technologicznie korzystania zgodnie z właściwymi przepisami”¹. Natomiast otwarty dostęp libre to „rozpowszechnianie utworu w taki sposób, aby każdy mógł mieć do niego dostęp w miejscu i czasie przez siebie wybranym wraz z udzieleniem każdemu licencji na nieograniczone, nieodpłatne i niewyłączne korzystanie z niego oraz z jego ewentualnych opracowań”².

Na tle ogólnopolskich danych pochodzących z Polskiej Bibliografii Naukowej jest to bardzo dobry wynik. W ujęciu krajowym jedynie **19%** wszystkich wydanych publikacji naukowych (artykułów, monografii, materiałów konferencyjnych) jest dostępnych w postaci Open Access³.

Tab. 1 Publikacje pracowników GIG wydane w wolnym dostępie w latach 2017-2018

Rodzaj publikacji	Rok opublikowania dokumentu			
	2017		2018	
	Liczba wszystkich wydanych publikacji	Liczba publikacji wydanych w wolnym dostępie	Liczba wszystkich wydanych publikacji	Liczba publikacji wydanych w wolnym dostępie
Artykuły w czasopismach z części A	46	32	43	38
Artykuły w czasopismach z części B	109	88	59	52
Monografie i rozdziały w pracach zbiorowych	32	1	23	2
Materiały konferencyjne	42	10	34	12
Inne publikacje	6	0	7	3
SUMA	235	131	166	107

W 2017 r. 56% publikacji wydanych przez pracowników GIG zostało udostępnionych w ramach Open Access. Porównując te dane z wynikiem osiągniętym w 2018 r. (64%) należy stwierdzić znaczny wzrost liczby publikacji wydanych w otwartym dostępie. Jest to związane z coraz większą świadomością autorów w kwestii otwierania dostępu do publikacji naukowych.

3. ŚLĄSKA BIBLIOTEKA CYFROWA

W 2018 r. w Głównym Instytucie Górnictwa w ramach działalności statutowej realizowano prace związane z gromadzeniem, opracowywaniem oraz udostępnianiem zasobów naukowych Biblioteki Naukowej GIG.

¹ Kierunki rozwoju otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych w Polsce [online]. Dostęp: http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2015_10/9f62cc350837b942e51ae23dd1f23df8.pdf [Data dostępu: 27.03.2018 r.] za: Wdrożenie i promocja otwartego dostępu do treści naukowych i edukacyjnych. Oprac. M. Niezgódka, s. 264. Warszawa: ICM, 2011. [online]. Dostęp: https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/1545/20120208_EKSPERTYZA_OA_ICM.pdf.

² Tamże, s. 264-265.

³ Moduł Analityczny Polskiej Bibliografii Naukowej [online]. Dostęp: <https://pbn-ms.opi.org.pl/pbn-report-web/pages/analytics/global> [Data dostępu: 15.02.2019 r.].

Od 2015 r. Biblioteka Naukowa GIG współpracuje ze Śląską Biblioteką Cyfrową (ŚBC) w celu prezentacji w Internecie kulturowego dziedzictwa Śląska w jego historycznej i współczesnej różnorodności, publikowania naukowego dorobku regionu oraz wspierania działalności dydaktycznej i edukacyjnej. Pełne treści dokumentów wraz z metadanymi są bezpłatnie dostępne pod adresem <https://sbc.org.pl/dlibra/collectiondescription/259> w systemie dLibra, który pozwala na przechowywanie obiektów cyfrowych w dowolnym formacie (np.: PDF, HTML, DjVu, obraz, dźwięk, wideo). Metadane są umieszczane domyślnie w najpopularniejszym schemacie Dublin Core i mogą być dowolnie modyfikowane. Wszystkie obiekty (publikacje) są przechowywane w hierarchicznej strukturze, która pozwala na grupowanie powiązanych ze sobą obiektów.

W ciągu ostatniego roku regulowano prawa autorskie na wykorzystanie publikacji na nowym polu eksploatacji – w Internecie. Dotyczy to wszystkich publikacji wydanych przez Wydawnictwo GIG. Przygotowane oświadczenia były sukcesywnie przekazywane pracownikom GIG z prośbą o wyrażenie zgody na umieszczenie publikacji w Internecie.

Po uzyskaniu zgody każda publikacja była przygotowywana zgodnie z wymaganiami technicznymi ŚBC. Pliki wydawnicze najnowszych publikacji konwertowano z formatu DOC do PDF i dodawano Optical Character Recognition (OCR, optyczne rozpoznawanie znaków). Starsze publikacje – dostępne jedynie w formie papierowej – digitalizowano w Społecznej Pracowni Digitalizacji ŚBC. Uzyskane pliki dokumentów ujednolicono, pozycjonowano, ustawiano kontrast czcionki i rysunków oraz dodawano OCR. Ostateczne wersje plików dostosowane pod względem technicznym do wymagań ŚBC opisywano metadanymi tj.: tytuł, autor, temat, słowa kluczowe, hasło przedmiotowe, opis, wydawca, miejsce wydania, data wydania, typ zasobu, format, język, lokalizacja oryginału, prawa. Tak przygotowane publikacje umieszczano w kolekcji GIG w ŚBC.

Do końca 2018 r. w ŚBC znajdowało się 48 obiektów stworzonych przez pracowników i doktorantów GIG, w tym 37 dodano w 2018 r.:

- 27 artykułów z czasopisma *Journal of Sustainable Mining* wraz z 7 okładkami numerów;
- 3 monografie jednoautorskie.

Średnia liczba wyświetleń dla każdego obiektu wprowadzonego do ŚBC w 2018 r. wyniosła 2.

4. WSPÓŁPRACA W ZAKRESIE WSPÓŁTWORZENIA BAZY WIEDZY BaWiNaTech

13 grudnia 2018 r. GIG podpisał z Biblioteką Główną Politechniki Śląskiej porozumienie o współpracy w zakresie współtworzenia i rozwoju Bazy Wiedzy BaWiNaTech. W bazie będą zamieszczane opisy bibliograficzne i pełne teksty publikacji, które są afiliowane przez pracowników GIG, do których uregulowano prawa autorskie lub są upowszechniane w otwartym dostępie. Wybrane materiały wraz z danymi bibliograficznymi będą cyklicznie przekazywane administratorom bazy w celu bezpłatnego udostępnienia danych.

5. REPOZYTORIUM INSTYTUCJONALNE

Opracowano koncepcję i założenia funkcjonowania repozytorium instytucjonalnego, które ma służyć zarządzaniu i upowszechnianiu cyfrowych dokumentów tworzonych przez pracowników GIG. Umożliwi długoterminowe gromadzenie i bezpłatne upublicznianie dorobku naukowego GIG w Internecie, elektroniczną ewidencję i analizę ilościową publikacji wydawanych przez pracowników, promocję wydawnictwa GIG oraz zwiększenie cytowalności publikacji pracowników GIG. Na tym etapie prac określono oprogramowanie do stworzenia repozytorium, zasady deponowania prac i dostępu do nich, profil kolekcji, zasady prawne i zespół osób niezbędnych do podjęcia opisanych prac. W tym celu dokonano przeglądu 143 pozycji literatury przedmiotu.

Zgromadzono i zweryfikowano dane dotyczące komercyjnego i bezpłatnego oprogramowania do tworzenia repozytorium instytucjonalnego: Archimede, ARNO, CDSware, DSpace, Eprints, Fedora, MyCoRe, OPUS, CONTENTdm, Digital Commons, DigiTool, EQUELLA Repository oraz Open Repository. W oparciu o strony internetowe istniejących repozytoriów polskich i zagranicznych instytucji sprawdzono dostępne funkcjonalności systemów, sposoby wyszukiwania danych i prezentacji uzyskanych wyników oraz przyjazności dla użytkowników. Zwrócono również uwagę na możliwość dostępu do otwartego kodu źródłowego programu. Umożliwi to dostosowanie oprogramowania do własnych potrzeb. Ostatecznie na podstawie analizy funkcjonalności programów postanowiono rekomendować program DSpace, który jest bezpłatny i adekwatny do potrzeb Instytutu. Oprogramowanie umożliwi dostosowanie interfejsu do potrzeb GIG poprzez ujednolicenie grafiki z główną stroną internetową Instytutu. DSpace gromadzi i przechowuje dokumenty cyfrowe w wielu formatach (np. PDF, DOC, JPG, TIFF i inne) i pozwala na tworzenie hierarchicznej struktury bazy poprzez określanie zespołów i kolekcji. Umożliwia wyszukiwanie proste i zaawansowane. Indeksy są konfigurowalne, więc istnieje możliwość wyboru pól metadanych, które mają podlegać indeksacji. Zasoby będzie można przeszukiwać wg kolekcji i zespołów, tytułu, autora, dziedziny i daty.

W repozytorium będą umieszczane wszystkie publikacje powstałe w ramach finansowania ze środków publicznych, do których prawa autorskie zostały uregulowane. Fundamentem rozwoju repozytorium będzie autoarchiwizacja, czyli samodzielne deponowanie prac przez autorów. Samoarchiwizacja będzie prosta i szybka. Przyjmuje się, że zdeponowanie jednej pracy zajmie około 10 minut. W przypadku braku czasu ze strony pracowników GIG przewiduje się wprowadzenie pośredniej metody wprowadzania prac do repozytorium. Będzie ona polegać na tym, iż autorzy będą dostarczać oryginalne prace w ich pierwotnym formacie a redaktor bazy będzie konwertować dokument, uzupełniać metadane i deponować pracę w repozytorium. Docelowo w bazie będą znajdować się artykuły z czasopism (preprinty i postprinty), rozprawy doktorskie, monografie, materiały konferencyjne i szkoleniowe, wykłady w formie prezentacji multimedialnych, raporty i sprawozdania. Dokumenty będą wprowadzane do repozytorium jak najszybciej – najlepiej natychmiastowo – lecz nie później niż po upływie sześciu miesięcy od daty publikacji artykułów naukowych i dziesięciu miesięcy od daty publikacji monografii i prac zbiorowych. Ponadto będą uwzględnione okresy embargo narzucone przez wydawców na umieszczenie tekstu w otwartym dostępie w umowach zawieranych z autorami.

Do rozpoczęcia prac nad stworzeniem i uruchomieniem repozytorium należy powołać zespół, który będzie się składać z:

- moderatora odpowiedzialnego za organizację i koordynację działań oraz będzie sprawować nadzór nad przestrzeganiem prawa autorskiego;
- redaktora, który będzie odpowiedzialny za weryfikację publikacji i metadanych wprowadzanych do repozytorium;
- administratora, który będzie odpowiedzialny za oprogramowanie oraz dbanie o jego prawidłowe funkcjonowanie, rozwiązywanie problemów technicznych, wymianę oprogramowania i sprzętu;
- asystentów, którzy będą stanowić wsparcie dla pozostałych osób w zespole, będą udzielać wskazówek pracownikom w kwestii deponowania prac oraz będą digitalizować materiały przygotowane do publikacji w repozytorium.

W repozytorium będą umieszczane materiały autorstwa pracowników i doktorantów GIG, do których uregulowano prawa autorskie. Udzielenie licencji będzie się odbywać w trakcie implementacji tekstu do repozytorium poprzez formularz wyboru odpowiedniej opcji. Każda osoba przysyłająca swoją pracę do repozytorium zaświadczy, że jest odpowiedzialna za prawa autorskie dotyczące archiwizowanego dzieła. Zasady respektowania prawa autorskiego będą jasno opisane i udostępnione na platformie.

Standardem opisu metadanych w repozytorium będzie DublinCore (DC). Jest to zestaw 15 elementów tj. tytuł, twórca, temat, opis, wydawca, współtwórca, data, rodzaj, format, identyfikator, źródło, język, relacja, zasięg i prawa służących do opisu obiektów cyfrowych. DC jest kompatybilny z Open Archives Initiative-Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH) i dzięki temu gromadzone metadane będą indeksowane przez wyszukiwarki tj. Google czy Google Scholar. Pozwoli to na łatwe i efektywne dotarcie do rozproszonych zasobów.

Uzyskane wyniki przeprowadzonej analizy pozwalają na podjęcie dalszych prac związanych z utworzeniem repozytorium instytucjonalnego.

6. PRACE BIEŻĄCE

W okresie całego roku są prowadzone prace związane z prowadzeniem Rejestru Publikacji pracowników GIG w INTRA-GIG 2.0. Na podstawie danych zawartych w Rejestrze Publikacji jest uzupełniany moduł sprawozdawczy Polskiej Bibliografii Naukowej, stworzony i nadzorowany przez MNiSW.

Udzielano informacji doraźnej związanej z problemami publikowania prac naukowych pracowników GIG w artykułach i materiałach konferencyjnych udostępnianych w otwartym dostępie. Znaczna część zapytań dotyczyła ponownego udostępnienia przez autorów prac na kontach portali społecznościowych tj. ResearchGate.

Wzięto udział w seminarium szkoleniowym *Prawo autorskie i otwarty dostęp do publikacji naukowych* organizowanym przez MNiSW (28 luty 2018 r., Warszawa), Pomorskiej Konferencji Open Science Kierunek – Otwarta Nauka (26-27 września 2018 r., Gdańsk) oraz III Seminarium z cyklu Otwieranie Nauki – Praktyka i Perspektywy. Wyzwania dla bibliotek akademickich w kontekście ustawy 2.0 i otwartej nauki (12-14 listopada 2018 r., Poznań). Udział we wszystkich wydarzeniach pozwolił rozszerzyć wiedzę w zakresie

otwartego dostępu do publikacji naukowych i pozwolił zapoznać się z różnymi rozwiązaniami funkcjonującymi w instytucjach naukowych w kraju.

Na bieżąco poddawano analizie literaturę naukową związaną z ruchem Open Access w Polsce i na świecie oraz prowadzono statystykę opublikowanych materiałów w celu doskonalenia zachowań publikacyjnych pracowników GIG poprzez doskonalenie narzędzi wyboru źródeł, w których pracownicy GIG będą udostępniać swoje wyniki badań.

7. WNIOSKI

W 2018 r. GIG kontynuował działania związane z otwieraniem publikacji naukowych pracowników w Internecie. Wprowadzono *Politykę Otwartego Dostępu Głównego Instytutu Górnictwa w Katowicach*, która zobowiązuje twórców publikacji naukowych do umieszczania wyników swoich prac w repozytoriach i bibliotekach cyfrowych. Zintensyfikowano działania mające na celu prezentację wydanych publikacji poprzez umieszczanie elektronicznych wersji materiałów w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Podpisano porozumienie o współpracy z Biblioteką Główną Politechniki Śląskiej w zakresie współtworzenia Bazy Wiedzy BaWiNaTech.

Otwieranie dostępu do publikacji naukowych ma bardzo duży wpływ na zwiększenie cytowań publikacji pracowników, a w związku z tym na wzrost wskaźników bibliometrycznych naukowców tj. Indeks Hirscha, sumaryczny Impact Factor i wiele innych. Ponadto wzrosła cytowana czasopisma *Journal of Sustainable Mining*, które jest wydawane w formie Open Access przez GIG i wydawnictwo Elsevier. Dzięki podjętym działaniom, bezpłatne udostępnianie elektronicznych wersji publikacji w Internecie stanie się podstawowym źródłem promowania publikacji wydawanych przez pracowników GIG. Osiągnięty wynik 64% publikacji wydanych w 2018 r. dostępnych w otwartym dostępie jest bardzo dobry. Należy dołożyć wszelkich starań, aby w 2019 r. poprawić uzyskany rezultat.

Koordynator ds. otwartego dostępu